

SŁUŻEBNOŚĆ PRZESYŁU

Zagadnienia prywatnoprawne
oraz publicznoprawne

redakcja naukowa Zbigniew Kuniewicz

Adam Bieranowski, Ewa Habryn-Chojnacka, Zbigniew Jaremko
Piotr Klaczak, Jerzy Krzynówek, Zbigniew Kuniewicz
Marcin Marszałek, Maria Maszczyk-Andura
Krzysztof Mularski, Jakub Pokrzywniak, Aneta Suchoń

SŁUŻEBNOŚĆ PRZESYŁU

Zagadnienia prywatnoprawne
oraz publicznoprawne

redakcja naukowa Zbigniew Kuniewicz

Adam Bieranowski, Ewa Habryn-Chojnacka, Zbigniew Jaremko
Piotr Klaczak, Jerzy Krzynówek, Zbigniew Kuniewicz
Marcin Marszałek, Maria Maszczyk-Andura
Krzysztof Mularski, Jakub Pokrzywniak, Aneta Suchoń

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego

Stan prawny na 1 września 2022 r.

Recenzent

Dr hab. Magdalena Habdas, prof. UŚ

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Dorota Lebedzińska

Opracowanie redakcyjne

Joanna Ośka

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-933-0

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
Słowo wstępne.....	9
<i>Zbigniew Kuniewicz</i> Służebność gruntowa odpowiadająca treści służebności przesyłu – funkcjonalna czy prawotwórcza wykładnia prawa?.....	11
<i>Jakub Pokrzywniak</i> Realizacja roszczenia o ustanowienie służebności przesyłu na potrzeby już istniejących urzędzeń – wybrane zagadnienia	47
<i>Adam Bieranowski</i> Roszczenie właściciela o wynagrodzenie za korzystanie bez tytułu prawnego z nieruchomości obciążonej wskutek nabycia służebności przesyłu	63
<i>Krzysztof Mularski, Piotr Klaczak</i> Kilka uwag o charakterze prawnym „odpowiedniego wynagrodzenia” z art. 305² k.c.	79
<i>Zbigniew Jaremko</i> Odszkodowanie jako składnik wynagrodzenia za ustanowienie służebności przesyłu	103

<i>Marcin Marszałek</i> Treść służebności przesyłu	133
<i>Maria Maszczyk-Andura</i> Praktyczne problemy ustanawiania i stwierdzenia zasiedzenia służebności przesyłu na nieruchomościach oddanych w użytkowanie wieczyste	149
<i>Ewa Habryn-Chojnacka</i> Częściowe wywłaszczenie jako podstawa posadawiania urzędzeń przesyłowych na cudzym gruncie – wybrane zagadnienia	175
<i>Aneta Suchoń</i> Służebności przesyłu na nieruchomości rolnej w praktyce – wybrane zagadnienia w kontekście praw i obowiązków właściciela gruntu	203
<i>Jerzy Krzynówek</i> Wygaśnięcie służebności przesyłu	233
O autorach	263

SŁOWO WSTĘPNE

Oddawana do rąk Czytelników książka jest publikacyjnym zwieńczeniem Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, która odbyła się 31.03.2022 r. w Szczecinie. Zorganizowanie Konferencji stanowiło efekt współdziałania Gminy Miasto Szczecin oraz Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego.

Konferencja poświęcona była problematyce służebności przesyłu; w programie Konferencji uwzględnione zostały ewolucja wspomnianej instytucji prawnej oraz jej obecny stan normatywny. W polskim prawie regulację dotyczącą służebności przesyłu zawierał dekret z 11.10.1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz.U. Nr 57 poz. 319 ze zm.), który obowiązywał do końca grudnia 1964 r. Pomimo istniejącej – od początku lat 90. ubiegłego wieku – gospodarczej potrzeby ustanawiania służebności, jako prawnorzeczowego obciążenia nieruchomości na rzecz przedsiębiorców przesyłowych, służebność przesyłu została wprowadzona do Kodeksu cywilnego dopiero w 2008 r.

Zarówno w przepisach dekretu z 1946 r., jak i w obecnie obowiązujących przepisach Kodeksu cywilnego, ustawodawca uregulował jedynie istotne elementy konstrukcji prawnej służebności przesyłu, odsyłając – w zakresie nieuregulowanym – do odpowiedniego stosowania przepisów o służebnościach gruntowych. Takie podejście legislacyjne w oczywisty sposób otwiera płaszczyznę do rozważań oraz dyskusji nad normatywnym kształtem omawianej instytucji prawnej.

Autorzy tekstów zawartych w niniejszym opracowaniu uczynili przedmiotem analizy różne zagadnienia związane z uregulowaniem oraz

funkcjonowaniem służebności przesyłu. Uwzględniony został aspekt prywatnoprawny, ukazujący służebność przesyłu na gruncie przepisów Kodeksu cywilnego, oraz aspekt publicznoprawny, przedstawiający administracyjnoprawne uwarunkowania omawianej instytucji prawnej. Osobnym wątkiem są rozważania opisujące proces kształtowania się w orzecznictwie Sądu Najwyższego służebności, określonej mianem służebności gruntowej odpowiadającej treści służebności przesyłu, zanim jeszcze przepisy o służebności przesyłu weszły w życie.

Konferencja, pomimo stosunkowo wąsko zakreślonego tematu, spotkała się z dużym zainteresowaniem zarówno ze strony reprezentantów nauki, jak i ze strony przedstawicieli zawodów prawniczych (sędziów, notariuszy, radców prawnych, adwokatów, komorników, pracowników samorządowych). Mam nadzieję, że również niniejsze opracowanie książkowe zostanie życzliwie przyjęte przez Czytelników. Ufam, że tezy zawarte w poszczególnych artykułach będą impulsem do dalszych badań i dyskusji na temat służebności przesyłu.

Dziękuję wszystkim uczestnikom Konferencji, prelegentom, moderatorom, dyskutantom oraz Autorom opracowań zawartych w tej książce. Panu Prezydentowi Szczecina – Piotrowi Krzystkowi dziękuję za sfinansowanie Konferencji, udostępnienie sali posiedzeń Rady Miasta, w której odbyła się Konferencja, a za pokrycie kosztów niniejszej publikacji dziękuję zarówno Panu Prezydentowi, jak i Wydawnictwu Wolters Kluwer. Słowa podziękowania kieruję do tych osób, które przyjęły na siebie obowiązki związane z organizacją Konferencji, zapewniając jej sprawny przebieg.

Zbigniew Kuniewicz

Zbigniew Kuniewicz

SŁUŻEBNOŚĆ GRUNTOWA ODPOWIADAJĄCA TREŚCI SŁUŻEBNOŚCI PRZESYŁU – FUNKCJONALNA CZY PRAWOTWÓRCZA WYKŁADNIA PRAWA?

1. Uwagi wprowadzające

Służebności są ograniczonymi prawami rzeczowymi obciążającymi nieruchomości, zapewniającymi podmiotowi uprawnionemu określone korzyści związane z nieruchomością obciążoną. Przed wejściem w życie przepisów Kodeksu cywilnego¹, tj. do dnia 31.12.1964 r., prawnorzeczowe podstawy do korzystania z cudzych nieruchomości zawierał dekret z 11.10.1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz.U. Nr 57, poz. 319 ze zm.). W przepisach dekretu unormowane zostały służebności gruntowe (art. 167–174) oraz służebności osobiste (art. 176–183), których treść odpowiadała obecnej treści tych służebności, uregulowanych w Kodeksie cywilnym (art. 285–295 – służebności gruntowe; art. 296–305 – służebności osobiste). Ponadto, w art. 175 dekretu, ustawodawca przewidział możliwość ustanowienia służebności na rzecz każdoczesnego właściciela oznaczonego przedsięwzięcia, do której znajdowały odpowiednie zastosowanie przepisy o służebnościach gruntowych.

¹ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.).

Mimo że służebność ta nie została przez ustawodawcę nazwana ani też nie została ona ujęta w dekrecie w osobnym dziale (tak, jak pozostałe dwa rodzaje służebności), to nie ulega wątpliwości, że do dnia 31.12.1964 r. funkcjonowały trzy rodzaje służebności. Wedle dzisiejszej nomenklatury, służebność mającą oparcie w art. 175 dekretu należałoby nazwać służebnością przesyłu. Przepisy dekretu o prawie rzeczowym zostały jednak uchylone (art. III pkt 3 ustawy z 23.04.1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16, poz. 94, ze zm.), a na podstawie nowej regulacji, jaką był Kodeks cywilny, który wszedł w życie 1.01.1965 r., dopuszczalne było ustanowienie jedynie służebności gruntowych oraz osobistych.

Do okresu transformacji ustrojowej, która dokonała się w Polsce na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku, nie istniał problem związany z zapewnieniem przedsiębiorstwom państwowym² uprawnień do korzystania z urządzeń przesyłowych, znajdujących się na nieruchomościach Skarbu Państwa. W obowiązującym przed 1989 r. stanie prawnym realizowana była zasada jednolitej własności państwowej, dla której ustawową podstawę stanowił art. 128 k.c. Zgodnie z tym przepisem, wyłącznym podmiotem uprawnień dotyczących mienia ogólnonarodowego (państwowego) był Skarb Państwa, natomiast państwowe osoby prawne (głównie przedsiębiorstwa państwowe) wykonywały względem zarządzanych przez nie części mienia ogólnonarodowego uprawnienia płynące z własności państwowej³. Na gruncie obowiązującego wówczas stanu prawnego nie tylko nie było potrzeby, ale także nie było prawnej możliwości przyznania przedsiębiorstwu państwowemu (realizującemu funkcje przesyłowe), odrębnego uprawnienia w postaci służebności czy też innego, podobnego prawa do korzystania z gruntu, na którym znajdowały się urządzenia przesyłowe, a które to prawo mogłoby być przeciwstawione właścicielowi, czyli Skarbowi Państwa.

² Ich funkcjonowanie regulował dekret z 26.10.1950 r. o przedsiębiorstwach państwowych (Dz.U. Nr 49, poz. 439 ze zm.), a następnie – nadal obowiązująca – ustawa z 25.09.1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1317 ze zm.).

³ Por. uchwały SN (7): z 16.10.1961 r., I CO 20/61, OSN 1962/2, poz. 41; z 7.11.1980 r. – zasada prawna – III CZP 2/70, OSN-ZP 1981/4, poz. 47; z 18.06.1991 r. – zasada prawna – III CZP 38/91, OSN-ZP 1981/10–12, poz. 118; postanowienie SN z 4.10.2002 r., III CZP 62/02, OSNC 2004/1, poz. 7.

Sytuacja uległa zmianie w związku ze zniesieniem zasady jednolitej własności państwowej oraz uwłaszczeniem przedsiębiorstw państwowych. Proces ten nie dokonał się w drodze jednorazowego aktu, lecz przebiegał etapowo. Najpierw, ustawą z 31.01.1989 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 3, poz. 11), która weszła w życie 1.02.1989 r., został uchylony art. 128 k.c.⁴ Zniesienie konstrukcji jednolitej własności państwowej nie spowodowało jednak uwłaszczenia przedsiębiorstw państwowych, czyli przekształcenia przysługującego im prawa zarządu części mienia ogólnonarodowego w prawo własności.

Pierwszy etap tego uwłaszczenia realizowała ustawa z 29.09.1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz.U. Nr 79, poz. 464), która weszła w życie w dniu 5.12.1990 r. Na podstawie art. 2 ust. 1 i 2 ustawy z 29.09.1990 r. nastąpiło przekształcenie przysługującego przedsiębiorstwom państwowym prawa zarządu gruntów w prawo użytkowania wieczystego, natomiast w odniesieniu do znajdujących się na tych gruntach budynków, innych urządzeń oraz lokali – przedsiębiorstwa państwowe uzyskały prawo własności.

W drugim etapie nastąpiło uwłaszczenie pozostałych, aniżeli nieruchomości, składników majątkowych będących w zarządzie przedsiębiorstw państwowych. Przekształcenie to dokonało się na podstawie ustawy z 20.12.1990 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 1991 r. Nr 2, poz. 6), która weszła w życie w dniu 7.01.1991 r. W efekcie tej nowelizacji skreślono w ustawie o przedsiębiorstwach państwowych przepis art. 42 ust. 3, zgodnie z którym „Przedsiębiorstwo państwowe wykonuje wszelkie uprawnienia w stosunku do mienia ogólnonarodowego będącego w jego dyspozycji, z wyjątkiem uprawnień wyłączonych przepisami ustawowymi (...)”, a jednocześnie zmodyfikowano przepis art. 42 ust. 2, który przed zmianą zawierał sformułowanie, że przedsiębiorstwo gospodaruje mieniem „stanowiącym część mienia ogólnonarodowego”.

⁴ Por. uchwały SN (7): z 18.06.1991 r. – zasada prawna – III CZP 38/91, OSN-ZP 1981/10–12, poz. 118; z 16.05.2017 r., III CZP 101/16, OSNC 2017/11, poz. 123; uchwała SN z 22.10.2009 r., III CZP 70/09, OSNC 2010/5, poz. 64; postanowienie SN z 14.09.2017 r., V CSK 500/16, LEX nr 2407348.

Konsekwencją procesu transformacji ustrojowej i wdrożenia nowego systemu gospodarczego było rozdzielenie własności gruntu (właścicielem pozostał Skarb Państwa) oraz własności urzędzeń przesyłowych (własność tych urzędzeń przypadła przedsiębiorstwu państwowemu).

Przekształcenia własnościowe w zakresie mienia ogólnonarodowego dokonały się także na rzecz jednostek samorządu terytorialnego. Podstawą procesu komunalizacji była ustawa z 10.05.1990 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz.U. Nr 32, poz. 191). W świetle art. 5 tej ustawy mienie ogólnonarodowe (państwowe) należące do rad narodowych i terenowych organów administracji państwowej stopnia podstawowego, a także mienie niektórych przedsiębiorstw państwowych, mienie zakładów i innych jednostek organizacyjnych oraz mienie służące użyteczności publicznej stało się z mocy prawa, z dniem wejścia w życie tej ustawy, tj. 27.05.1990 r., mieniem właściwych gmin. Tym samym, gmina stała się właścicielem nieruchomości, na której były posadowione urządzenia przesyłowe, wstępując w sytuację prawną Skarbu Państwa. Natomiast przedsiębiorstwa państwowe, dla których organem założycielskim były terenowe organy administracji państwowej stopnia podstawowego, stały się z mocy prawa przedsiębiorstwami komunalnymi (art. 8 ust. 1 ustawy z 10.05.1990 r.)⁵. Rada gminy zobowiązana została do wyboru – do dnia 31.12.1991 r. – formy organizacyjnoprawnej takiego przedsiębiorstwa.

Jak wynika z przeprowadzonej analizy regulacji prawnych, proces uwłaszczenia przedsiębiorstw państwowych objął prawo do gruntu, prawo do nieruchomości budynkowych i lokalowych, a także prawo do pozostałych składników majątkowych, w szczególności urzędzeń przesyłowych (o ile przedsiębiorstwo realizowało funkcje przesyłowe), o których mowa w art. 49 k.c. W efekcie przeprowadzonej reformy uwłaszczeniowej przedsiębiorstwu przesyłowemu nie zostały przyznane *ex lege* żadne uprawnienia do nieruchomości, na których znajdowały się urządzenia przesyłowe, jeśli nieruchomości te w wyniku uwłaszczenia stały się własnością lub oddano je w użytkowanie wieczyste innym podmiotom aniżeli to przedsiębiorstwo.

⁵ Por. postanowienie SN z 6.09.2013 r., V CSK 440/12, LEX nr 1391378.

Dopiero w 2008 r., w wyniku nowelizacji Kodeksu cywilnego, zostały wprowadzone do Kodeksu przepisy o służebności przesyłu. Zmiana ta została dokonana ustawą z 30.05.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 116, poz. 731), a weszła w życie z dniem 3.08.2008 r. W okresie od 1.01.1965 r. do 2.08.2008 r. brak było w Kodeksie cywilnym instytucji o charakterze prawnorzeczowym, dającej przedsiębiorcy przesyłowemu tytuł prawny do korzystania z cudzych nieruchomości w celu zapewnienia prawidłowej eksploatacji urządzeń przesyłowych, znajdujących się na tych nieruchomościach. Próbę wypełnienia tej luki prawnej podjęło orzecznictwo Sądu Najwyższego, tworząc wątpliwą – z punktu widzenia obowiązującego prawa – konstrukcję prawną. W oparciu o przepisy dotyczące służebności gruntowych stworzono bowiem konstrukcję prawną o nazwie „służebność gruntowa odpowiadająca treści służebności przesyłu”, dopuszczając możliwość jej nabycia w drodze umowy, jak też zasiedzenia. Wykreowana przez judykaturę konstrukcja prawna budziła, i nadal budzi, wątpliwość w kontekście podstawowych, konstytucyjnych i cywilistycznych zasad prawa.

W niniejszym tekście przeprowadzono krytyczną analizę stanowiska dopuszczającego funkcjonowanie służebności gruntowej odpowiadającej treści służebności przesyłu przed dniem 3.08.2008 r. Krytycznie też została oceniona nowelizacja Kodeksu cywilnego z 2008 r., wprowadzająca przepisy o służebności przesyłu. Zasadniczym przedmiotem krytyki jest brak przepisów intertemporalnych, które pozwoliłyby rozwiązać wątpliwości związane ze sposobem liczenia okresu wymaganego do zasiedzenia służebności przesyłu, w odniesieniu do stanów faktycznych, odpowiadających treści służebności przesyłu, istniejących przed wejściem w życie art. 305¹–305⁴k.c. Wreszcie, negatywnie zostało ocenione stanowisko uznające przedsiębiorstwo państwowe, korzystające bez tytułu prawnego z cudzych nieruchomości, na których znajdują się urządzenia przesyłowe, jako posiadacza w dobrej wierze służebności o treści odpowiadającej służebności przesyłu.

W publikacji omówiono najbardziej kontrowersyjne na gruncie prawa cywilnego, rolnego oraz administracyjnego zagadnienia związane z instytucją prawną służebności przesyłu oraz ukształtowaną przez orzecznictwo sądowe „służebnością gruntową odpowiadającą treści służebności przesyłu”. W książce zajęto się m.in. tematyką roszczeń właściciela, odszkodowań czy częściowego wywłaszczenia.

Walorem opracowania jest krytyczne podejście do służebności ukształtowanej przez orzecznictwo Sądu Najwyższego, odnoszącej się do sytuacji urzędów przesyłowych przed uchwaleniem przepisów dotyczących służebności przesyłu. Ważność poruszanych zagadnień potwierdza również liczba spraw dotyczących służebności przesyłu, które toczą się obecnie przed Trybunałem Konstytucyjnym.

Autorami poszczególnych rozdziałów są przedstawiciele nauki specjalizujący się w prawie rzeczowym.

Publikacja przeznaczona jest dla prawników praktyków: sędziów, notariuszy, adwokatów, radców prawnych, komorników, a także przedsiębiorców w branżach przesyłowych oraz przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego i administracji państwowej.

Zbigniew Kuniewicz – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Szczecińskiego, wieloletni kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Handlowego Wydziału Prawa i Administracji US, obecnie przewodniczący Rady Naukowej Wydziału; autor ponad 170 publikacji naukowych z zakresu prawa cywilnego i handlowego.

9788382869330 W01P01

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8286-933-0

9 788382 869330

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

